

УДК 303.725.36 : 316.75

Ю.В. БЕХ (кандидат філософських наук, доцент, докторант кафедри соціальної філософії та філософії освіти)

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ

E-mail:yulia2409@ukr.net

ІДЕОЛОГІЯ ЯК СЕМАНТИЧНИЙ ФІЛЬТР ФІЛОСОФСЬКОГО АНАЛІЗУ ЗАГАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ УПРАВЛІННЯ

В статті обґрунтовується питання організуючої ролі ідеології у дослідженні управління технічними, біологічними та соціальними системами.

Ключові слова: ідеологія, соціальний організм, філософія управління, управління технічними системами, управління біологічними системами, управління соціальними системами.

Питання загальної теорії управління, створення власної методології регулювання соціальних, економічних, політичних, екологічних відносин в суспільстві є найбільш актуальними в даний час, адже питання модернізаційного розвитку нашої країни багато в чому гальмуються через нестачу досвідчених фахівців, менеджерів. Ключ до вирішення цієї проблеми лежить у відсутності загальноприйнятих теоретико-методологічних принципів управління. Більшість авторів з теорій менеджменту, економіки пропонують або цілком конкретні, або більш абстрактні пропозиції, які, з їхньої точки зору, дозволять підняти ефективність підприємств або кардинально змінити на краще його структуру. Але, як зазначає О.В. Тихонов: «Склався величезний багаж рекомендацій практикам, як їм найкраще й ефективніше вести свою справу. Одна «панацея» конкурує з іншою, а між тим у науці немає згоди щодо природи і функцій управління, її відмінних ознак і якостей» [Див.: 8].

Саме для того щоб зняти це питання вважаємо доцільним провести представлене дослідження з метою розглянути ідеологію філософського аналізу управління технічними, біологічними і соціальними системами задля знаходження загальносприйнятого знаменника для інтеграції їх у єдиний напрям дослідження, порівняння і спрямування у форватері пошуку загальної теорії управління. Практики намагаються самотужки створити філософський образ управління. Тут можна послатися на праці Олівера Шелдона «Філософія управління», праці з аналогічною назвою російських авторів Л. Голубкової і В. Розіна, А. Назаретяна, І. Богачека, П. Щедровицького, публікації В. Дієва, Б. Соколова, Є. Цивирко, Р. Юсупова, В. Мирзояна у журналах «Вопросы философии» і «Проблемы теории и практики управления», вітчизняних авторів В. Бежа, В. Воронкової, І. Гончаренко, В. Лисого, О. Миголат'єва, С. Попова, І. Шавкун. Важливою для даного дослідження вважаємо працю В. Кременя, С. Пазинича і О. Пономарьова, що дістала назву «Філософія управління». зазначимо також, що у вітчизняній філософії основи дослідження технократичної свідомості

були закладені представниками київської філософської школи – М. Булатов, В. Князев, С. Кримський, А. Лой, В. Лях, В. Шинкарук.

Отже, розглядаючи питання філософського аналізу управління технічними, біологічними і соціальними системами, викладемо авторський погляд на ідеологію як засіб дослідження організаційних процесів. Якщо виходити із визначення ідеології як системи «поглядів і ідей, в яких усвідомлюються і оцінюються відношення людей до дійсності і один до одного, соціальні проблеми і конфлікти, а також містяться цілі (програми) соціальної діяльності, направленої на закріплення або зміну (розвиток) даних суспільних відносин» [9, с. 206], то під ідеологією цього дослідження слід розглядати сукупність ідей (семантичних фільтрів), на основі якої ми налаштовані розпочати переосмислення управління технічними, біологічними і соціальними системами з метою приведення їх до родового знаменника.

Зазначимо, що питання щодо ідеології (форми мислення, права, моралі тощо), які охоплюють велику галузь соціальних наук, зазвичай аналізувався поза уявленням про соціальну організацію як ціле, частини якого пов'язані необхідним життєвим зв'язком. Уперше з'ясував цей зв'язок марксизм, однак лише частково — лише залежність ідеології від стосунків виробництва як форм вторинних або похідних від форм основних. Він залишив без з'ясування об'єктивну роль ідеології в суспільстві, її необхідну соціальну функцію: в організованій системі кожна частина або сторона доповнює собою інші і в цьому сенсі ідеологія потрібна для них як орган цілого, що має особливе призначення. В окремих випадках марксизм підходив до такого завдання, встановлюючи, що та чи інша ідеологія служить інтересам того або іншого класу, закріплює умови його панування або є його зброєю у боротьбі проти інших. Але він не ставив питання в загальній формі і для багатьох важливих випадків брав без критики старі, донаукові формулювання. Організаційна точка зору змінила ці поняття, усунула їх строкатість і невизначеність, вказала дійсне і необхідне місце ідеології в житті суспільства – це організуючі форми для усієї практики суспільства, які визначаються у своєму розвитку умовами і стосунками виробництва, але не лише як їх надбудови, а саме так, як форми, організуючі деякий зміст, визначаються цим змістом, пристосовуються до нього» [2, с. 134-135].

Тож почнемо з пошуку конструктивної ідеології на основі нового світоглядного підходу до розуміння єдності світу, в якому ми живемо. Світоцілісність має власну логіку, структурні та діяльнісні принципи, і вона не може бути зведена а ні до економіки, а ні до культури, а ні до міжнародних відносин чи світової політики. Поряд з онтологічним рівнем вона виступає одночасно і на рівні свідомості. Заглибленість у свідомість є відмітною ознакою будь-якої соціальної системи, у тому числі світової. Свідомість не тільки впливає на практику, але і завдяки механізму інтерпретації реальності є посередником у тому впливі, що робить середовище і соціальні структури. Розкриваючись онтологічно в процесі глобалізації й у світоустрої, на рівні свідомості світоцілісність реалізується у

Бех Ю.В., 2012

формі глобальної або планетарної свідомості. Виходячи з того, що ми рухаємось від технократичного до інформаційного типу розвитку, є сенс робити ставку на ноосферичну, а можливо навіть і на космічну за характером ідеологію. Перспективною є у даному випадку ідеологічна установка на організменій устрій соціального світу. Тут нам ще треба розкодувати тезу О. Богданова про те, що «організм, організація має свою «мету» і «згідно» їй влаштована» [2, с. 113].

Тут на обрії нашої аналітичної роботи постає у весь зріст ідеологеми Східної філософії про органічну єдність світу і місце людини і Всесвіті. Таким чином, реальність соціального життя полягає в тому, що воно являє собою цілісний соціальний організм [4, с. 561]. Цілком правим виявляється Ф. Шеллінг, який писав: «Організм є не шляхом матеріальної субстанції, що постійно змінюється, він є організм тільки шляхом вигляду або форми свого матеріального буття. Життя залежить від форми субстанції, іншими словами, істотним для життя стала форма. Тому мета діяльності організму не безпосереднє збереження своєї субстанції, але збереження субстанції в тій формі, в якій вона є форма існування більш високої потенції» [4, с. 482]. Вважаємо за необхідне встановити суть ідеології як інструменту пізнання, а також і перетворення соціального життя. «Марксів хід аналізу, — як справедливо зауважує М. Мамардашвілі, — припускає, що ідеологічне виробництво — це завжди раціоналізація готових духовних продуктів суспільних відношень (тобто продуктів поза, та й незалежно від діяльності раціональної наукової думки заданих) зовнішніми засобами «знання», використання раціональних процедур як засобів пізнання і привласнення цих продуктів індивідами, які в такий спосіб інтегруються в суспільну систему. Але якщо ці засоби «раціональні» в буржуазному суспільстві (тобто завжди обернуті до здатності судження анатомізованих індивідів), то в інші історичні епохи ці засоби можуть бути засобами анімістичних, міфологічних, релігійних та інших систем» [6, с. 33-34].

Таке визначення ідеології дослідження впливає з того, що ми розглядаємо провідну функцію ідеологічних відносин, причетних до сфери духовного виробництва, як аналогічну тій, яку виконують економічні відносини в сфері матеріального виробництва. Ця думка в наявній літературі вже зафіксована, наприклад О. Богданов, підкреслюючи організуюче начало ідеологій і визначаючи їхнє місце в житті суспільства, писав наступне: «Це організаційні форми для всієї практики суспільства, або, що, те ж саме, її організаційні знаряддя. Вони справді визначаються в своєму розвитку умовами і відносинами виробництва (духовного в тому числі — Ю.Б.), але не тільки як їхні надбудови, а саме так, як форми, що організують деякий зміст, визначаються цим змістом, пристосовуються до нього» [2, с. 135].

Ми маємо підтвердження нашій тезі щодо організуючої ролі ідеології у дослідженні в колективній монографії «Духовне виробництво»: «У процесі духовного виробництва формується не просто свідомість, (вона виробляється всіма індивідами, які стихійно включені в матеріальний процес), а його особлива суспільна — «вторинна», «ідеологізована» — Ідеологія як семантичний фільтр філософського аналізу загальної теорії управління

форма, завдяки якій індивіди «інтегруються в суспільну систему» [5, с. 142]. Вважаємо, що зараз варто зупинитися на ролі ідеології в організації розумової діяльності дослідника, і предметом тут виступає специфічне філософське мислення щодо проблем управління технічними, біологічними і соціальними системами, інакше кажучи цілісним соціальним розвитком планетарної спільноти.

Основна функція ідеології дослідження полягає в тому, що вона насправді є своєрідним семантичним фільтром, через який необхідно пропустити все багатство ідей, накопичене на початок XXI століття світовою філософською думкою з проблем організації планетарного життя людей і відібрати те загальне, що одночасно притаманне видовим формам управління. На цей бік процесу пізнання справедливо вказує В. Налімов, який пише: «Розвиток культури, в тому числі науки, — це знов-таки нескінченне фільтрування нових ідей через парадигматичні уявлення, що породжуються сенсами минулого. І якщо фільтри виявляються неспроможними еволюціонувати у напрямку форм, які пом'якшують їхню жорсткість, то відбувається революційна відмова від них. В історії західного християнства це релігійні і ідеологічні війни і революції, в науці — революційна зміна парадигм, що так добре описана Куном» [Див.: 7, с. 42].

Отже, оскільки змінюється в процесі поглиблення пізнання не вхідний зміст соціального світу, а фільтр, через який він аналізується, то для отримання його організованого образу необхідно застосувати якісно іншу ідеологічну настанову. При цьому організоване бачення соціального світу — не більше, ніж одне з можливих. Чим радикальніше один фільтр відрізняється від іншого, тим контрастнішим буде одержаний результат. У зв'язку з цим інколи здається, що в окремих випадках тексти, спродуковані дослідниками одних і тих же процесів, непорівнювані один з одним. Наприклад, це справедливо відносно наукового і теологічного пізнання світу. Причому ідея, що грає роль семантичного фільтру і виступає гносеологічним інструментарієм дослідження, набуває нової якості, і тому її слід називати не інакше як ідеологемою. Вважаємо, що є сенс розглядати ідеологію як момент, який організує не лише буденну, але й наукову свідомість і тут йдеться про методологічну функцію ідеології. Тому ідеологія як інструментарій дослідження є, на наш погляд, ефективним засобом раціоналізації вже готових духовних продуктів, що функціонують у формі філософських ідей, у яких в ідеальній формі зафіксовано реальний суспільний зв'язок людей і явищ.

Можна сказати, що в процесі дослідження ми мусимо здійснити трансформацію реального соціального явища буття, оскільки воно здійснює тиск на людей і відчувається ними, у формі знання. Іншими словами, в процесі даного дослідження треба відтворити в ідеальній формі певну систему реально існуючих суспільних відносин у горизонті організаційної свідомості і пошукати засіб інтегрувати їх у несуперечливу цілісність. К. Маркс і Ф. Енгельс прямо вказували на те, що ідея, як продукт діяльності філософа, є всього лише уявний «еквівалент» реального відношення:

«Відношення для філософів рівнозначно ідеї. Вони знають лише відношення «людини» до самої себе, і тому всі реальні відношення стають для них ідеями» [1, с. 99]. Це означає, що у ході філософського аналізу управління технічними, біологічними і соціальними системами ми маємо оперувати відповідними поняттями або ідеями, а у теорії загального управління дослідники для відтворення адекватних процесів мають використовувати термін «відношення», наприклад, «об'єкт-об'єктні», «суб'єкт-об'єктні» або «суб'єкт-суб'єктні».

Таким чином, філософія управління вивчає принципи формування організаційної світогляду, свідомості, ідеології і культури, їх сутнісні характеристики, загальна теорія управління вивчає фактичне різноманіття сфери управління, її історично швидкоплинні форми і конкретні способи організаційної взаємодії, наука управління створює, систематизує і поширює знання про те, як здійснювати управлінську діяльність. Таким чином, виходячи з викладеного вище, ідеологію дослідження можна визначити як спеціально сконструйовану систему семантичних фільтрів-ідеологем, що організує нашу дослідницьку діяльність в процесі засвоєння організаційної матриці світової спільноти через призму організаційної ідеї. Тут духовне виробництво нами розуміється в широкому сенсі, як «вся діяльність людей по виробництву, обміну, розподілу і споживанню духовних цінностей» [3, с. 209].

Обґрунтовуючи власний концептуальний підхід до вивчення процесу формування загальної теорії управління, можемо підкреслити, що філософія управління: по-перше, припускає вивчення організаційної взаємодії на абстрактнішому рівні, як деякого концепту, що має місце при осмисленні кожної її різновиду, а саме : управління технічними, біологічними і соціальними системами; а по-друге, - вона досліджує ці різновиди управління окремо в усій їх різноманітності і специфіці, оскільки містить в собі усі необхідні для реалізації цієї мети підходи і інструменти пізнання. Тим самим як галузь наукового знання і навчальна дисципліна «Філософія управління» має усі підстави для того, щоб сприяти у навчанні менеджерів формуванню необхідних універсальних і професійних компетенцій, сукупність яких може свідчити про наявність відповідного світогляду, методології наукового пізнання, ідеології розбудови організаційної взаємодії і організаційної культури.

Тож, ідеологія даного дослідження феномену управління полягає:

- на першому етапі - у створенні загального концепту вивчення управління;
- на другому – досліджуються три конкретні різновиди управління за наступною схемою:
  - а) ідеологія управління,
  - б) філософські параметри явища, в) морфологія системи управління,
  - г) функціонування системи управління,
  - д) зняття у системі саморегуляції соціального організму країни (у диспозитиві),

Ідеологія як семантичний фільтр філософського аналізу загальної теорії управління

є) теоретичне оформлення управлінської діяльності;

–на третьому – виконується порівняльний аналіз за вищепозначеною схемою;

–на четвертому – робляться висновки щодо тенденцій і закономірностей: тенденцій, що спостерігаються у світоглядній, морфологічній, функціональній і теоретичній площині кожного виду управління; закономірностей що пронизують кожен зріз проаналізованого явища.

Тож, до провідних ідеологем ми відносимо наступні установки:

–диспозитивом має бути організменна ідея буття управління при культивуванні якої управління технічними, біологічними і соціальними системами буде розглядатися як органи цілісності — організму планети.

–когнітивний аналіз головних філософських категорій: генезис, природа, сутність, зміст, форма, організаційна свідомість, світогляд, культура і ідеологія;

–морфологічний аналіз стану структур управління технічними, біологічними і соціальними системами;

–функціональний аналіз можливостей систем управління технічним, біологічним і соціальним розвитком;

–відношення до системи саморегуляції планетарного соціального організму;

–аналіз теоретичного відтворення управління технічними, біологічними і соціальними системами у науковій спадщині.

У перспективі й на продовження дослідження створення загальної теорії управління технічними, біологічними та соціальними системами ми маємо проаналізувати дискурси управління технічною, біологічною і соціальною системами за алгоритмом:

а) аналіз філософських засад природи, сутності, змісту, форм, а також світогляду і культури, категоріального апарату концепцій управління;

б) віддзеркалення морфології систем управління;

в) характеристика функціонування і розвитку феномену управління;

г) виявити притаманний специфічній сфері теоретичне оформлення практики управління і поведінки менеджерів.

Це дасть нам змогу згодом формалізувати в управлінні технічними, біологічними і соціальними системами одиничне, особливе, загальне і всезагальне і тим самим закласти філософську основу (на відміну від методологічної, екологічної, теоретичної) розбудови загальної теорії управління.

Список літератури

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – Л. : Изд-во Лен. ун-та, 1968. – 339 с.

2. Богданов А. А. Тектология: (Всеобщая организационная наука): [в 2 кн.] / А. А. Богданов. – М. : Экономика, 1989. – Кн. 1. – 304 с.

3. Боголюбова Е. В. Культура и общество / Е. В. Боголюбова. – М. : Изд-во МГУ, 1978. – 232 с.

4. Гегель Г. Энциклопедия философских наук: в 3 т. / Г. Гегель. – М. : Мысль, Бех Ю.В., 2012

1975. – Т. 2. – 695 с.

5. Духовное производство: Социально-философский аспект проблемы духовной деятельности / В. И. Толстых, Н. Н. Козлова, В. М. Межуев и др. – М. : Наука, 1981. – 352 с.

6. Мамардашвили М. К. К вопросу о материалистической схеме анализа сознания (по работам К. Маркса) / М. К. Мамардашвили // Социальная природа познания. – М. : Наука, 1979. – Вып. 1. – 280 с.

7. Налимов В. В. Реальность нереального / В. В. Налимов, Ж. А. Дрогалина. – М. : Изд-во “МИР ИДЕЙ”, АО АКРОН, 1995. – 432 с.

8. Тихонов А. В. Социология управления / А. В. Тихонов. – Изд. 2-е, доп. и перераб. – М. : “Канон+” РООИ “Реабилитация”, 2007. – 472 с.

9. Философский энциклопедический словарь / [под ред. С. С. Аверинцева, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичева и др.]. – 2-е изд. – М. : Сов. энциклопедия, 1989. – 815 с.

10. Шеллинг Ф. В. Й. Сочинения [в 2 т.] / Ф. В. Й. Шеллинг; [пер. с нем.]. – М. : Мысль, 1987. – Т. 2. – 636 с.

Ю.В.БЕХ

Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, Киев

E-mail: yulia2409@ukr.net

ИДЕОЛОГИЯ КАК СЕМАНТИЧЕСКИЙ ФИЛЬТР ФИЛОСОФСКОГО АНАЛИЗА ОБЩЕЙ ТЕОРИИ УПРАВЛЕНИЯ

Идеология как семантический фильтр философский анализ общей теории управления.

В статье обосновывается вопрос организующей роли идеологии в исследовании управления техническими, биологическими и социальными системами.

Ключевые слова: идеология, социальный организм, философия управления, управления техническими системами, управления биологическими системами, управления социальными системами.

У.ВЕКН

National Pedagogical University of the M.P.Dragomanov, Kiev

E-mail: yulia2409@ukr.net

IDEOLOGY AS A SEMANTIC FILTER PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF THE COMMON THEORY OF MANAGEMENT

In the article the question of organizing the role of ideology in the research of management of technical, biological and social systems.

Keywords: ideology, social system, philosophy management, management, technical systems, management of biological systems, social systems management.

Стаття надійшла до редколегії 18.10.12

Прийнята до друку 23.10.12